

Сергій ЄРМІЛОВ: «У економіці – монополізм і дисбаланс»

Лише за підсумками торгів на газовій біржі бюджет міг би заощадити 1,12 мільярда гривень

Віталій КНЯЖАНСЬКИЙ

У понеділок прем'єр-міністр України Арсеній Яценюк рятував українську енергетику, що опинилася на порозі катастрофи, головуючи в антикризовому енергетичному штабі. Чи зміниться щось після цього засідання, поки що невідомо, але факт, що на додачу до обстріляної бойовиками і тому зупиненої Вуглегірської ТЕС минулої суботи перестала видавати електроенергію через відсутність вугілля ще й Придніпровська ТЕС. Щоправда, на загальному негативному енергетичному тлі своєрідною обнадійливою плямою видається нещодавня новина про початок роботи електронної газової біржі. З цього «День» і розпочав розмову з **екс-міністром енергетики України, членом експертної ради Фонду розвитку конкуренції Сергієм ЄРМІЛОВИМ.**

БЕНЧ-МАРК ДЛЯ ГАЗОВИХ ЦІН

— **Чи можна вважати, що перші електронні торги щодо газу в Контрактовому домі не просто відбулися, а були результативними?**

— Звичайно, вони були успішними. І рік навіть не в тому, скільки продали газу (мільйон кубометрів). Важливо, що на цих торгах (вони відбуваються анонімно) не було ані найменших збоїв, все працювало штатно. Відповідно до правил доступу на біржу компанія чи підприємство отримує пакет документів, які потрібно заповнити і потім отримати пароль, що забезпечує доступ до системи. Наприклад, компанія хоче продати мільйон кубометрів газу. Для цього потрібно внести відповідну заставу (15% орієнтовної вартості продажу). Те ж саме робить покупець. Продавців може бути, скажімо, десять, а покупців — сто. Продавець виставляє свою ціну, припустімо, десять чи сім тисяч гривень за тисячу кубометрів. Покупець виставляє свою вимогу: можу купити за 5200 гривень. Один лот містить 10 тисяч кубометрів.

Комп'ютер підшуковує однакові чи близькі цифри. Якщо вони збіглися, то ці обсяги газу одразу ж продалися і учасникам операції одразу надійшло відповідне повідомлення. На цьому можна було б ставити електронні підписи, і, як мовиться, справу зроблено. Але «Укртрансгаз», що працює по-старому, вимагає паперового договору, і контрагентам доводиться зустрічатися і особисто підписувати

його, ставити печатку. У договорі також зазначається, куди і коли потрібно доправити куплений товар. І «Укртрансгаз» не має права відмовити, він приймає документ до виконання. Коли газ доправлено, усі три сторони проводять остаточні розрахунки. А якщо якась компанія зірвала постачання газу, то застава їй не повертається. Такий самий захід застосовується й щодо того, хто не заплатив.

Біржа відкриває дані про загальний обсяг торгів і середню ціну продажів. На її підставі виводитиметься український біржовий індекс природного газу. Це не означає, що весь газ в країні продаватиметься за такою ціною. Двосторонні контракти можуть бути іншими, дорожчими чи дешевшими. А коли обсяг торгів на біржі досягне приблизно 10% від загального споживання газу в Україні, то такий індекс можна буде використовувати як бенч-маркінг — орієнтир для інших операцій. У Європі на біржі теж торгується лише 10-15%. Решта контрактів двосторонні. «Газпром» прагне використовувати саме їх. Але його дочірні підприємства частину свого газу виставляють на біржу. Як правило, ціна на біржі вища, ніж за двосторонніми контрактами, тому що туди йдуть ті, кому потрібно оформити операцію швидко. Але коли, наприклад, зима тепла, то на біржу приходять мало покупців і вони багато не купують. Тоді виникає профіцит, і ціна знижується.

— **А яка ціна сформувалася в результаті перших торгів на київській біржі?**

— Якщо встановлена ціна НКРЕКП для державних установ — 6600 гривень за тисячу кубометрів, то у нас вийшло 5200 гривень. Це свідчить про те, що приватні українські видобувачі газу, які виходять на ринок, не мають можливості цей газ продати і вимушені знижувати ціну. Порівняймо: «Нафтогаз України» купує на зовнішніх ринках газ за валюту, підриваючи цим платіжний баланс країни, за ціною, яка значно вища, — за \$260.

— **Хто прийшов на біржу: державні чи приватні компанії?**

— Виключно приватні. Державні і муніципальні не мають права купувати ні в кого іншого, окрім «Нафтогазу», і лише за ціною, встановленою НКРЕКП. Тобто вони зобов'язані купувати газ дорожче, ніж він продається на ринку. Споживання всіх бюджетних установ (дитячі садочки, школи, лікарні, суди, прокуратура, районні і обласні адміністрації) становить 800 мільйонів кубометрів газу на рік. А приватний видобуток у країні становить 3,5 мільярда кубів. Беремо різницю між 6600 і 5200, тобто 1400 гривень і множимо на 800 тисяч. Виходить 1,12 мільярда гривень. Значна цифра. Її можна було б використовувати з великою користю. Якби наш Кабмін сприяв розвитку газового ринку.

РЕФОРМА ЗНИЗУ

— **Чи можна сказати, що електронні торги все ж дали старт реальній реформі українського газового ринку, так би мовити, реформі низу, а не гій, яку намалювали в уряді задля отримання чергового траншу від МВФ?**

— Сказати так, напевно, можна. Але насправді старт цій реформі дала сама ситуація в країні. Уряд настільки далеко її завів, у таку безвихідь, до такого абсурду. Замість того, щоб щось вирішувати, як мовиться, розшити ситуацію — створити конкурентне середовище і завдяки цьому розвантажити бюджет, який витрачає десятки мільярдів без жодного сенсу. Торік 105 мільярдів пішло лише на дотації «Нафтогазу», до того ж підстав для таких величезних вливань із коштів платників податків суспільству досі не подали. За цих умов учасники ринку якимось самоорганізувалися, знайшли одне одного. Гадаю, що в газовій біржі дуже добрі перспективи. Після перших торгів туди вже надійшло багато звернень, телефонних дзвінків, усі цікавляться умовами. За якийсь місяць нові учасники оформляться і на наступні торги подадуть свої заявки.

— **Який ваш прогноз, наскільки зросте кількість учасників-покупців?**

— Прогнозувати щось сьогодні непросто. Ринок стоїть, промислового споживання газу практично немає. Його споживання на ці цілі в країні знизилося приблизно до семи мільйонів кубів на добу, тоді як раніше у цей період використовували 40-45 мільйонів. Скорочення у 6-7 разів порівняно з нормальним. Але взимку споживання промисловістю так чи інакше зросте, і, відповідно, біржова активність теж зростатиме.

Річ ще і в тому, що на біржі не можна продавати багато газу. Адже це спотова, короткострокова торгівля, навіть форварди і ф'ючерси мають терміни постачання до трьох місяців, хоча трапляються і довгострокові (до 9 місяців) ф'ючерсні контракти. Але в нашому житті вони поки що неможливі. Отже, місячні, а то й тримісячні контракти для біржі найперспективніші. І обсяг торгівлі мав би сягнути 15%. І, звичайно, для цього мають бути прийняті і набути чинності всі передбачені законом про ринок газу підзаконні акти.

Тоді ринок розкриється не лише для вітчизняних газодобувачів і трейдерів, а й для іноземних постачальників газу — як для російських, так і європейських. Згідно із законом про ринок газу для цього має бути прийнято Кодекс газотранспортної системи, «Нафтогаз» має бути реорганізований і відмовитися від функцій вертикально інтегрованої компанії, розділити види діяльності. Транспорт, зберігання газу, його видобуток — усе має бути окремо.

А сам НАК, якщо він газ не видобуває, повинен стати звичайним трейдером, нехай уряд бачить його надійним постачальником і виділяє йому бюджетні кошти, але він все одно повинен працювати на ринку на рівних з рештою трейдерів, рештою учасників ринку. Інша річ, що з його мільярдними збитками він дуже швидко з цього ринку вилетить. Чого в уряді й бояться.

РЕНТА ЯК МОТИВАТОР

— Уряд нещодавно проголосив, що ренту для нафто- і газовидобувних компаній буде знижено, хоча, схоже, не для всіх однаково. Ви вірите, що це буде зроблено? І як би потрібно було провести це позитивне повернення, щоб вітчизняний видобуток вуглеводнів реально виріс?

— Рента в першу чергу повинна мати регулюючу, а не фіскальну функцію. Вона повинна працювати не лише на наповнення бюджету. За наших умов, коли внутрішній видобуток газу істотно менше внутрішнього споживання, потрібно стимулювати, якщо для цього є якісь ресурси, а геологи підтверджують наявність великих запасів у надрах, внутрішній видобуток. І рента має її мотивувати. 70%, 50% або навіть 28% ренти — не можуть стимулювати.

Тут потрібна рента, яка дає можливість підприємству вкладати отриманий прибуток або дохід у розвиток виробництва. Можна встановити навіть відносно велику ренту, наприклад, 30%, але якщо підприємство буритиме нові свердловини, то частина цієї ренти може зніматися. Або підприємство само знаходить фінансові та інші ресурси, нарощує з їхньою допомогою видобуток, і весь додатковий видобуток повинен обкладатися пільговою рентою. Рента — це фінансовий механізм. Але, окрім неї, є ще тисяча питань — ліцензії, дозволи і подібне. Семеро з ложкою перевіряють і не дають працювати. А мають бути сприятливі умови. І підприємство, його інвестор повинні знати: на десять років у країні ось така політика — відкриваєте нову свердловину і три або п'ять років не платите ренту з її видобутку, а дозвіл отримуєте в єдиному вікні за 10 днів. І працюйте, будь ласка.

ЯКОЮ БУДЕ ЗИМА

— Скоро зима. Як би ви оцінили роботу уряду зі створення запасів газу, вугілля і мазуту?

— Закачування природного газу в підземні сховища сьогодні практично не ведеться, темпи його мізерні і, я гадаю, це саме той газ, який не можуть продати українські компанії на внутрішньому ринку. Вони змушені закачувати його до сховищ. З Росією питання не вирішено. Європейського реверсного газу, як відомо, недостатньо. Наприкінці третього кварталу буде якийсь божевільний ажіотаж через це. Головна причина — у «Нафтогазу» немає грошей на закупівлю. Він провалив збирання платежів від споживачів. Купувати газ практично нема за що. Тому вони й вигадують усілякі відмовки. Їм намагаються допомагати грошима іноземні донори, виділено величезну суму з українського бюджету — майже 30 мільярдів гривень. Але наразі активне закачування газу в підземні сховища не розпочалося.

Електроенергетика до зими практично не готується і не готова. Зупинка блоків Вуглегірської та Придніпровської ТЕС показує, що резерву потужностей в країні немає. Країна, яка має встановлену потужність 50 тисяч МВт, а споживання сьогодні десь 15 тисяч, не знайшла резерву в тисячу МВт, щоб перекрити небаланс. Беруть електроенергію за перетіканням у Росії і фінансують агресора, хоча в нас величезні борги щодо заробітної платні власним шахтарям.

— Чому у нас немає резервних енергоблоків?

— Одна з причин — у тому, що провалено платежі за електроенергію, тариф встановлено, але він не наповнюється реальними грошима. Електростанції не можуть проводити ремонтів і готуватися, таким чином, до зими. Друга причина — не купується вугілля, особливо тих марок, яких у нас сьогодні немає. Антрацит знову намагаються купувати десь у Африці. Окрім того, розбалансована робота оптового ринку електроенергії. Міністерство, Кабмін, НКРЕКП знову загрузнули в якихось конфліктах, що може призвести до істотних обмежень у подачі електроенергії. Це говорить про те, що Кабмін не справляється зі своєю управлінською, регулюючою функцією.

КОНКУРЕНЦІЯ ПЕРЕМОЖЕ

— Чи вважаєте за можливе перенести досвід створення електронної біржі вугілля на газову та енергетичну галузі? Нещодавно пан Демчишин сказав, що вугілля теж мало б продаватися і купуватися на біржі, але для цього в країні мало і покупців і продавців, а окрім того їх значною мірою представлено однією і тією ж особою...

— Так, це вірно. У нас є лише два суб'єкти, які видобувають вугілля в Україні. Це державні шахти, які збиткові і дотуються, і є ДТЕК, в якого решта копалень. ДТЕК щодо вугілля марки Г (газова група) збалансований і міг би продавати його на ринок. Але ринок не організований. Державні шахти виводити на ринок було б просто безглуздо, бо вони сидять на дотаціях і можуть демпінгувати, тобто виставити низьку ціну, щоб купували лише в них, а потім із бюджету їм відшкодують збитки. Це — не ринок.

А ось залучити на нього неукраїнських гравців — було б правильно, але для цього потрібно добре попрацювати. Можна було б оголосити, що на рік (з розбиттям за місяцями) в Україні бракує таких-то марок. І ми хочемо купити вугілля за кордоном. Показати торговельний майданчик або навіть два й оголосити тендер. Електрогенеруючі компанії подадуть на біржу свої заявки (для цього в них мають бути гроші). Також потрібно дати відповідну інформацію. Я впевнений, що постачальники, вірніше продавці, незабаром знайдуться і теж прийдуть на біржу зі своїми пропозиціями. Там сформується якась ціна. А якщо в нас є профіцит, то вугілля в наших підприємств може купити і хтось ззовні. Але спроб створення такої біржі навіть і не було.

— Росія зараз іде на все, щоб відмовитися від транзиту газу до Європи через Україну. Якщо ми не хочемо втрачати не лише гроші від цього транзиту, але і свою роль найбільшого в Європі транзитера, то що ми можемо протиставити цим планам?

— Я б питання відмовлятися чи ні, не ставив. Ми маємо дуже потужну газотранспортну систему. Зараз весь час знижуються обсяги прокачування газу по ній, як для нашого внутрішнього споживання, так і для транзиту. Я гадаю, що Росія ніколи повністю від нього не відмовиться. І це, на жаль, для нас погано. Бо нашу газову «вантажівку» можна порівняти, скажімо, з величезним «Белазом». Він їздитиме з порожнім кузовом, перевозитиме лишень 2-3 тонни, тобто працюватиме у збиток. А наша ГТС вже при 80 мільярдах кубометрів транзиту газу (замість 120 мільярдів) стає збитковою. Ось і вся історія. Хоча ГТС і зараз збиткова, бо ми нерационально нею керуємо. А якщо транзит кардинально зменшиться, то й найкраще управління не допоможе — система буде неефективною. Отже росіяни 20—40 мільярдів все ж таки в будь-якому разі залишать. А ми не зможемо їм відмовити.

Потрібно буде перебудовувати систему або знижувати тариф, щоб стати конкурентними. У цьому випадкові газ прийде, але потрібно модернізувати «Укртрансгаз». Сьогодні в цьому монстрі працюють десятки тисяч людей. Вони мають відновити ГТС — знизити витрати на транспортування газу, а не просто збільшувати тариф, і зробити нашу ГТС економічно привабливою. Тоді ті, хто купує газ у Росії, скажуть: «Не потрібний нам Турецький потік, там дорожче, хочемо транспортувати через Україну». Це і є відповідь на ваше запитання. Але ніхто у нас таким аналізом не займається. Потрібна програма і розумний погляд у майбутнє, незважаючи на те, що політика нашого сусіди наразі непередбачувана.

Не можна допускати, щоб наша газотранспортна система і сьогодні була неефективною. Якби ті гроші, 105 мільярдів, які Яценюк віддав «Нафтогазу» до статутного фонду, було використано для модернізації ГТС, — це було б те, що треба. Але ці гроші йдуть на погашення якихось касових розривів, просто тринькаються, а не використовуються на адаптацію ГТС до нових умов.

— Чи не тому «Нафтогаз» опинився в такій ситуації, що користувався «перевагами» монополіста. Як налагодити в енергетичній сфері і в країні взагалі справжню конкуренцію?

— Окрім боротьби з корупцією, ми повинні розвивати ринки, вирощувати конкурентне середовище, стандартизувати регуляторні процедури, без яких не обійтися, але так, щоб мінімізувати роль людей, які сидять сьогодні в держорганах і на грошових потоках у державних компаніях, а також і тих, хто звик до надприбутків у приватних компаніях.

І такі елементи конкурентної економіки, як електронна газова біржа, де монополізму немає місця, де він не лише неприпустимий, але й неможливий, повинні брати гору і перебудовувати нашу країну. І доки в нас в економіці в цілому панують політизованість національних регулювальників, монополізм, картельна змова, надмірне держрегулювання, то і в енергетиці і в інших життєво важливих для країни сферах виникатимуть дисбаланси і матиме місце перманентна криза.

Віталій КНЯЖАНСКИЙ, «День»

Рубрика:

Економіка

Газета:

№138, (2015)